

УДК 94(470:477)''2022/2023'':930.85(477-074)
DOI: 10.24919/2312-2595.13/55.283180

Парасковія ДВОРЯНИН

кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент кафедри радіомовлення і телебачення, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, індекс 79000 (paraskadvoryanyn@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7858-3563>

Бібліографічний опис статті: Дворянин П. (2023). Втрата культурної спадщини внаслідок тимчасової окупації українських територій в умовах російсько-української війни (2022 – 2023 рр.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 13/55, 90–108. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283180>.

**ВТРАТА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ВНАСЛІДОК
ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ
ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙНИ (2022–2023)**

Анотація. *Мета дослідження* – простежити динаміку втрат культурної спадщини на українських землях під час широкомасштабного вторгнення на ці терени російських військ (2022–2023). *Методологія дослідження* опирається на аналіз та синтез повідомлень новітніх засобів масової інформації для встановлення їхньої верифікації. **Наукова новизна** вбачається у документальній фіксації руйнівних дій російських окупантів щодо української культурної спадщини. **Висновки.** Підібраний нами статистичний матеріал переконливо доводить про постійне зростання чисельності поруйнованих та знищених об'єктів української культурної спадщини у триваючому процесі російсько-української війни. Загрозлива статистика спонукає як державні,

© Парасковія Дворянин, 2023

так і громадські організації звертатися до світових і європейських культуроохоронних інституцій з метою отримання підтримки у рятувальних заходах, спрямованих на збереження історико-культурної спадщини України. Зокрема, залучення міжнародного законодавства щодо охорони культурної спадщини, укладення договорів про співпрацю у сфері культури із європейськими країнами. Відзначимо, що необхідно утворювати цілеспрямовані фонди із накопичення фінансових ресурсів на відбудову і реставрацію різнотипових пам'яток історії та культури. Зокрема важливо активніше задіювати європейській та світові фонди із розвитку культури. Залучати різнопланові засоби впливу для зосередження уваги світової спільноти на проблемах становища української культурної сфери. Також необхідно долучати до висвітлення проблем культурної спадщини провідних міжнародних журналістів, визначних діячів культури та незалежних експертів міжнародного рівня із галузі культуроохоронної діяльності з метою укладення повноцінного електронного обліку пошкоджених, знищених і викрадених історичних та культурних пам'яток. Наголошуємо на вкрай необхідній фіксації (відео чи фото) втрачених пам'яток. Гостро постає питання про невідкладне оцифрування тих пам'яток, які ще збереглися. Адже створення такої потужної інформаційної бази допоможе зберегти безцінні історичні відомості, а після завершення війни сприятиме належному проведенню реставраційних та ремонтних робіт.

Ключові слова: пам'ятка; історія; культура; культурна спадщина; пам'яткоохорона справа.

Paraskoviya DVORIANYN

PhD. (Social Communications), Associate Professor, Department of broadcast and television, Ivan Franko National University of Lviv, 1 Universytetska Street, Lviv, Ukraine, postal code 79000 (paraskadvoryanyn@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7858-3563>

To cite this article: Dvorianyn P. (2023). Vtrata kulturnoi spadshchyny vnaslidok tymchasovoi okupatsii ukrainskykh terytorii v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny (2022 – 2023 rr.) [Loss of cultural heritage as a result of the

temporary occupation of Ukrainian territories in the conditions of the Russian-Ukrainian war (2022 – 2023)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 13/55, 90–108. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283180> [in Ukrainian].

LOSS OF CULTURAL HERITAGE AS A RESULT OF THE TEMPORARY OCCUPATION OF UKRAINIAN TERRITORIES IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN- UKRAINIAN WAR (2022–2023)

Summary. The purpose of this study is to trace the dynamics of the loss of cultural heritage on Ukrainian lands during the large-scale invasion of these territories by Russian troops (2022–2023). The research methodology is based on the analysis and synthesis of messages of the latest mass media in order to establish their verification. Scientific novelty can be seen in the documentary recording of the destructive actions of the Russian occupiers in relation to the Ukrainian cultural heritage. Conclusions. The statistical material selected by us convincingly proves the constant increase in the number of destroyed and destroyed objects of Ukrainian cultural heritage in the ongoing process of the Russian-Ukrainian war. Threatening statistics prompt both state and non-governmental organizations to turn to global and European cultural preservation institutions in order to receive support in rescue measures aimed at preserving the historical and cultural heritage of Ukraine. In particular, the involvement of international legislation on the protection of cultural heritage, the conclusion of agreements on cooperation in the field of culture with European countries. It should be noted that it is necessary to create targeted funds for the accumulation of financial resources for the reconstruction and restoration of various historical and cultural monuments. In particular, it is necessary to more actively involve European and world funds for the development of culture. Attract various means of influence to focus the attention of the world community on the problems of the situation of the Ukrainian cultural sphere. It is also necessary to involve leading international journalists,

prominent cultural figures and independent experts of the international level in the field of cultural preservation activities in the coverage of cultural heritage issues in order to compile a complete electronic record of damaged, destroyed and stolen historical and cultural monuments. We emphasize the extremely necessary recording (video or photo) of lost monuments. The question of urgent digitization of those monuments that are still preserved is urgent. After all, the creation of such a powerful information base will help to preserve priceless historical information, and after the end of the war, it will contribute to the proper conduct of restoration and repair works.

Key words: *monument; history; culture; cultural heritage; monument protection on the right.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах російсько-української війни провадиться боротьба не тільки за території та сфери впливу, але й за збереження пам'яток історії, археології і культури. Адже агресивно налаштовані російські окупанти знищують тотально все, що пов'язане із збереженням української історичної пам'яті й ідентичності. Намагаючись у такий спосіб знищити генетичний код української нації, а місцеве населення русифікувати, позбавивши українського громадянства. В умовах культурного та демографічного геноциду української нації гостро постає необхідність фіксації злочинів російських окупантів щодо нищення та пограбування історичних і культурних пам'яток на тимчасово окупованих українських землях.

У наш час неабиякої актуальності набуває потреба фіксації цих злочинів, які у майбутньому слугуватимуть документальним підтвердженням для судових слухань у міжнародних кримінальних судах, які прийматимуть рішення про повернення вивезених і реставрацію поруйнованих пам'ятників України. Кожний день триваючої російсько-української війни спостерігається динамічне зростання чисельності поруйнованих пам'ятників та культурної інфраструктури. Повне визволення тимчасово окупованих територій України уможливить провести широкомасштабну реінвентаризацію культурної спадщини на цих землях, щоб конкретизувати масштаби її втрат. За таких умов постає необхідність у дослідженні наукової цінності втрачених культурних надбань української нації.

Аналіз досліджень. У сучасних реаліях російсько-української війни триває збір інформації про пошкоджену, знищену та викрадену російськими військами українську культурну спадщину. До нагромадження цих відомостей долучилося не тільки Міністерство культури та інформаційної політики, але й небайдужі журналісти та науковці. Зокрема, останні, незважаючи на важкі умови воєнного стану, започаткували проведення міжнародних науково-практичних конференцій із проблем нищення культурної спадщини в умовах війни: воєнні злочини Росії проти української культурної спадщини (Барановська, 2022); пріоритетні завдання збереження історико-культурної спадщини України в умовах війни (Малімон, 2022); культурна спадщина як фундамент національної ідентичності: проблеми та необхідність збереження (Чорна, 2022). Для написання статті основним масивом джерельної бази послужили офіційні повідомлення Міністерства культури та інформаційної політики України, Міністерства оборони України та Президента України.

Мета статті – простежити динаміку втрат культурної спадщини на українських землях під час широкомасштабного вторгнення на ці терени російських військ (2022–2023 рр.).

Виклад основного матеріалу. Із 24 лютого 2022 р. вся територія Української держави була піддана широкомасштабному вторгненню російських військ. Рашисти не тільки обстрілювали та руйнували військові об'єкти, критичну цивільну інфраструктуру, житлові райони населених пунктів, але й заклади освіти та культури за допомогою артилерії, реактивних систем залпового вогню, балістичних ракет. Перша хвиля руйнувань практично охопила більшість території України (Малімон, 2022, с. 30).

Одразу ж із початком військових руйнувань Міністерство культури та інформаційної політики України звернулося до небайдужих громадян із проханням про надання інформаційних повідомлень (текстових із фото або ж відеофіксацією) зруйнованих або ж пошкоджених пам'ятників культурної спадщини та установ культури. Інформація, яка надходила, піддавалася перевірці на об'єктивність, оскільки планується

зібрані матеріали передати до Міжнародного кримінального суду в Гаазі для проведення розслідування (Збираємо свідчення, 2022).

З цією метою було утворено спеціальний інтернет-ресурс culturecrimes.mkp.gov.ua для розміщення документальних підтверджень про руйнування культурної спадщини України російськими окупантами. Вже 15 березня 2022 р. на створеному ресурсі було розміщено перші відомості про пошкодження 28 сакральних об'єктів у шести регіонах України (Луганська, Донецька, Чернігівська, Харківська, Київська, Житомирська області) (МКІП збирає докази, 2022). Так, наприклад у ніч на 7 березня 2022 р. було знищено дерев'яний храм Різдва Пресвятої Богородиці (1862) у с. В'язівка (Житомирська область), що належав до пам'яток архітектури національного значення (охоронний номер 108) (На Житомирщині, 2022). На кінець квітня 2022 р. у Чернігові вже було нараховано загалом 10 зруйнованих храмів. Зокрема, росіяни влучили у Святотроїцький собор. Осколки ракети пошкодили стіни, вікна, давній розпис. Також вщент знищено храм святителя Феодосія (У Чернігові, 2022). На відновлення цих церков, за підрахунками експертів, знадобиться декілька років. Переважна більшість пошкоджених та поруйнованих пам'яток були сакральними спорудами, які належали різним конфесіям, що функціонували у більшості випадків у місцевостях, де розгорталися воєнні баталії.

Станом на 30 квітня 2022 р. було зафіксовано 250 випадків пошкодження або руйнування культурних пам'яток. Найбільш чисельну руйнацію української культурної спадщини рашисти здійснили на Харківщині (84 об'єкти), Донеччині (45 об'єктів), Київщині (38 об'єктів), Чернігівщині (24 об'єкти), Луганщині (17 об'єктів), Сумщині (14 об'єктів). Знищення по п'ять об'єктів культурної спадщини було відзначено на Житомирщині, Запоріжжі та в самому Києві, по одній пам'ятці – на Миколаївщині й Дніпропетровщині та три – на Херсонщині. У пріоритеті російських окупантів були сакральні споруди (92 об'єкти) різних конфесій України: православних, протестантів, мусульман, юдеїв. Із них 35 споруд були внесені до реєстру пам'яток історії, архітектури та містобудування. Також було пошкоджено 29 пам'ятників, присвячених історичним постатям та визначним подіям XIX ст. та початку XX ст. Руйнувань зазнали

19 споруд, які належали до музейних та заповідних комплексів. Також було поруйновано заклади культури, театрів і книгозбірень (МКІП зафіксовано близько 250 епізодів, 2022).

Уже через місяць (20 травня 2022 р.) зафіксовано 353 злочини російських окупантів щодо охорони культурної спадщини України: Харківщина – 94, Донеччина – 72, Київщина – 65, Чернігівщина – 37, Луганщина – 24, Сумщина – 26, Запоріжчина – 8, Житомирщина – 6, Київ та Херсонщина – по 5, Миколаївщина – 4, Дніпропетровщина – 3, Одещина – 2, Львівщина – 1. Загалом було пошкоджено 116 пам'яток: 21 національного і 88 місцевого значення та сім нововиявлених об'єктів. Серед них –130 сакральних об'єктів із яких 49 належали до реєстру пам'яток містобудування, архітектури й історії. Руйнацію української культурної спадщини вважаємо воєнним злочином відповідно до пунктів Гаазької конвенції від 1954 р. (В Україні зафіксували понад 350 воєнних злочинів, 2022).

Значних руйнувань зазнали музеї та заповідники у різних регіонах України (на 14 травня 2022 р. пошкоджено або ж зруйновано 26 споруд цього типу): Маріупольський краєзнавчий музей, художній музей імені А. Куїнджі, історико-архітектурний музей-заповідник «Садиба Попова» (Запорізька область), Іванківський історико-краєзнавчий музей (Київщина), краєзнавчий музей Бородянщини, Охтирський міський краєзнавчий музей, музейно-виставковий центр «Гростянецький», Харківський художній музей, Чернігівський музей українських старожитностей Василя Тарновського, національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди (с. Сковородинівка Харківської області) та інші (Культура під вогнем, 2022). На кінець квітня 2023 р. російські війська зруйнували понад 60 музеїв і галерей. Зокрема, окупанти 25 квітня 2023 р. провели обстріл м. Куп'янськ (Харківщина) та влучили у місцевий музей (Війська рф ударили, 2022).

За рік російсько-української війни на території України російські солдати пограбували десятки музеїв. Зокрема, із музеїв Мелітополя окупанти вивезли цінні експонати: золоту діядему гунів, оригінали картин Архипа Куїнджі (У Міноборони показали, що вкрали загарбники, 2022).

Після звільнення Херсона вдалося встановити, що росіяни викрали та вивезли до Криму 15 тисяч експонатів із місцевих художнього і краєзнавчого музеїв впродовж 31 жовтня – 3 листопада 2022 р. А вже 17 листопада 2022 р. херсонська поліція запровадила 44 тисячі кримінальних справ про розслідування злочинних дій російськими окупантами. Адже, відповідно до оцінки міністра культури та інформаційної політики, музейні пограбування у Херсоні були найбільшими крадіжками після подій Другої світової війни (Ткаченко, 2022d; На Херсонщині російські військові вкрали, 2022).

На початку червня 2022 р. чисельність зруйнованих та пошкоджених пам'яток української культурної спадщини сягнула 370 об'єктів. Половина із них були сакральними спорудами, що свідчить про намагання російських окупантів знищити духовну культуру України (Росія зруйнувала в Україні, 2022).

Уже на 10 серпня 2022 р. Міністерством культури та інформаційної політики задокументовано про 464 випадки військових злочинів російський солдатів щодо нищення культурної спадщини на українських землях. Відповідно до офіційної статистики руйнації і пошкоджень зазнали 139 культурних об'єктів: 23 національного і 109 – місцевого значення, 108 об'єктів історичної забудови та 7 нововиявлених споруд культурної спадщини. Також було поруйновано 361 мистецький та культурний об'єкти: 162 сакральні споруди, 70 приміщень театрів, культури, кінотеатрів та інші мистецькі осередки, 34 заповідники і музеї, 51 мистецький витвір і меморіальний пам'ятник, 44 приміщення книгозбірень (Вже зафіксовано 464 епізоди, 2022).

19 вересня 2022 р. поблизу Ізюма російські окупаційні війська знищили кам'яні половецькі баби (I –XIII ст.), які належали до пам'яток історії та культури національного значення. Цей факт вдалося зафіксувати вже після звільнення міста з-під російської окупації та наочно оцінити наслідки їх перебування із початку квітня до 10 вересня 2022 р. (Під Ізюмом росіяни зруйнували, 2022).

На початку жовтня 2022 р. міністр культури та інформаційної політики Олександр Ткаченко в інтерв'ю

польському виданню розповів, що вже відомо про 500 повністю знищених пам'яток культури. Але аналізуючи дані облдержадміністрацій, ця цифра може становити понад 900 зруйнованих об'єктів. Також він повідомив, що Міністерство культури та інформаційної політики України поки-що не може встановити достовірної цифри щодо визначення розмірів викраденої та вивезеної російськими військовиками української культурної спадщини. Таку статистику можна буде встановити тільки після звільнення тимчасово окупованих українських земель російським агресором (Ткаченко, 2022с).

На 6 жовтня 2022 р. Міністерство культури та інформаційної політики України перевірило повідомлення про пошкодження 540 об'єктів, які належали до сфери культури: 161 пам'ятка історії і культури, 23 національного та 129 місцевого значення, 143 унікальної історичної побудови, 9 нововиявлених об'єктів (Станом на жовтень, 2022).

На початку 2023 р. чисельність зруйнованих та пошкоджених пам'яток культурної спадщини вже сягнула 1189 об'єктів із яких 446 цілковито знищені. За повідомлення Міністерства культури та інформаційної політики України значних втрат інфраструктура культури зазнала у Луганській, Донецькій, Харківській, Миколаївській, Херсонській, Сумській, Запорізькій, Київській. Експерти відзначили, що 47 % від загальної кількості установ, що зазнали пошкоджень, складають клуби і будинки культури. Проте досі немає можливості провести точні підрахунки чисельності пошкоджених установ культури, оскільки не вдалося ще звільнити Луганську, більшість земель Херсонської, Донецької і Запорізької областей (В Україні внаслідок російської агресії, 2023).

На кінець квітня 2023 р. розміри руйнувань культурної спадщини російськими окупантами становили: 1373 культурні установи (бібліотеки, музеї, театри, філармонії, школи мистецтва), більше 550 пам'яток історії і культури та 200 сакральних будівель різних конфесій. На їхнє відновлення, за попередніми підрахунками експертів, знадобиться орієнтовно сім мільярдів американських доларів (На відбудову культурної інфраструктури, 2023).

У сучасних умовах важливо продовжувати документувати факти руйнування об'єктів культурної спадщини із врахуванням загальноприйнятих міжнародних стандартів. Також проводяться консерваційні роботи споруд, які частково пошкодженні, із метою уникнення подальших руйнацій, оскільки після завершення війни передбачається їхня реставрація та відбудова.

Висновки. Підібраний нами статистичний матеріал переконливо доводить про постійне зростання чисельності порушених та знищених об'єктів української культурної спадщини у триваючому процесі російсько-української війни. Загрозлива статистика спонукає як державні, так і громадські організації звертатися до світових і європейських культуроохоронних інституцій з метою отримання підтримки у рятувальних заходах, спрямованих на збереження історико-культурної спадщини України. Зокрема, залучення міжнародного законодавства щодо охорони культурної спадщини, укладення договорів про співпрацю у сфері культури із європейськими країнами. Відзначимо, що необхідно утворювати цілеспрямовані фонди із накопичення фінансових ресурсів на відбудову і реставрацію різнотипових пам'яток історії та культури. Зокрема потрібно активніше задіювати європейській та світові фонди із розвитку культури. Залучати різнопланові засоби впливу для зосередження уваги світової спільноти на проблемах становища української культурної сфери. Також важливо долучати до висвітлення проблем культурної спадщини провідних міжнародних журналістів, визначних діячів культури та незалежних експертів міжнародного рівня із галузі культуроохоронної діяльності з метою укладення повноцінного електронного обліку пошкоджених, знищених і викрадених історичних та культурних пам'яток. Наголошуємо на вкрай необхідній фіксації (відео чи фото) втрачених пам'яток. Гостро постає питання про невідкладне оцифрування тих пам'яток, які ще збереглися. Адже створення такої потужної інформаційної бази допоможе зберегти безцінні історичні відомості, а після завершення війни сприятиме належному проведенню реставраційних та ремонтних робіт.

Джерела та література

- Барановська, Н.** (2022). Воєнні злочини Росії проти української культурної спадщини. *Культурна спадщина: інноваційні підходи та сталий розвиток: Тези міжнародної науково-практичної конференції, 9-10 вересня 2022 року / упор. Ю. Курдина*. Львів, 48–51.
- Вже зафіксовано 464 епізоди воєнних злочинів росії проти українських об'єктів культурної спадщини та закладів культури (2022, серпень 10). Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/news/7509.html>
- В Україні внаслідок російської агресії постраждали 1189 культурних об'єктів (2023, січень 5). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3647106-v-ukraini-vnaslidok-rosijskoi-agresii-postrazdali-1189-kulturnih-obektiv.html>
- В Україні задокументували 242 епізоди воєнних злочинів рф проти культурної спадщини (2022, травень 5). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3475649-v-ukraini-zadokumentovali-242-epizodi-voennih-zlociniv-rf-proti-kulturnoi-spadcini.html>
- В Україні зафіксували понад 350 воєнних злочинів проти культурної спадщини (2022, травень 20). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3488270-v-ukraini-zafiksuvali-ponad-350-voennih-zlociniv-proti-kulturnoi-spadcini.html>
- Війська рф ударили з С-300 по музею в Куп'янську, п'ятеро поранених (2023, квітень 25). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3700292-vijska-rf-udarili-z-s300-po-muzeu-v-kupansku-patero-poranenih.html>
- Збираємо свідчення злочинів проти культурної спадщини, вчинених російськими окупаційними військами на території України (2022, лютий 27). Режим доступу: <https://culturecrimes.mkip.gov.ua>.
- Зеленський, В.** (2023, квітень 25). В Україні рф зруйнувала сотні церков, а також понад 60 музеїв та галерей. Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3700715-v-ukraini-rf-zrujnuvala-sotni-cerkov-a-takoz-ponad-60-muzeiv-ta-galerej-zelenskij.html>.

- Керівників двох окупаційних установ підозрюють у незаконних археологічних розкопках у Криму (2022, вересень 19). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3574740-kerivnikiv-dvoh-okupacijnih-ustanov-pidozruut-u-nezakonnih-arheologicnih-rozkopkah-u-krimu.html>
- Когутич, Т.** (2022, квітень 29). Розстріляний Шевченко, архангел Михаїл, півень і лялька-мотанка. Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3470126-rozstrilanijshevcenko-arhangel-mihail-piven-i-lalkamotanka.html>
- Культура під вогнем: українські музеї після обстрілів росіян (2022, травень 18). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3486341-kultura-pid-vognem-ukrainski-muzei-pisla-obstriliv-rosian.html>
- Малімон, В.** (2022). Пріоритетні завдання збереження історико-культурної спадщини України в умовах війни. *Культурна спадщина: інноваційні підходи та сталий розвиток: Тези міжнародної науково-практичної конференції, 9–10 вересня 2022 року / упор. Ю Курдина*. Львів. С. 30–33.
- МКІП зафіксовано близько 250 епізодів воєнних злочинів росіян проти культурної спадщини (2022, квітень 30). Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/news/7078.html>
- МКІП збирає докази пошкодження пам'яток культури – українців просять надсилати фото і відео (2022, березень 9). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3424877-mkip-zbiraє-dokazi-poskodzen-na-pamatok-kulturi-ukrainciv-prosat-nadsilati-foto-i-video.html>
- На відбудову культурної інфраструктури України потрібно \$7 мільярдів – МКІП (2023, квітень 24). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3699965-na-vidbudovu-kulturnoi-infra-strukturi-ukraini-potribno-100-milardiv-mkip.html>
- На Житомирщині російська ракета пошкодила 120-річну церкву (2022, травень 3). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3473596-na-zitomirsinii-rosijska-raketa-poskodila-120ricnu-cerkvu.html>

- На Херсонщині російські військові вкрали близько 15 тисяч музейних експонатів (2022, листопад 17). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3616869-na-hersonsini-rosijski-vijskovi-vkrali-blizko-15-tisac-muzejnih-ekspontiv.html>
- Під Ізюмом росіяни зруйнували кам'яних половецьких баб IX–XIII століть (2022, вересень 19). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3574776-pid-izumom-rosiani-zrujnuvali-kamianih-poloveckih-bab-ixxiii-stolit.html>
- Росія зруйнувала в Україні понад 370 пам'яток культури, майже половина з них – церкви (2022, червень 3). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3498902-rosia-zrujnuvala-v-ukraini-ponad-370-pamatok-kulturi-majze-polovina-z-nih-cerkvi.html>
- Станом на жовтень МКІП зафіксувало 540 пошкоджень об'єктів культурної інфраструктури (2022, жовтень 7). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3588369-stanom-na-zovten-mkip-zafiksuvalo-540-poskodzen-obektiv-kulturnoi-infrastrukturi.html>
- Ткаченко, О.** (2022а, травень 29). Вартість відновлення пошкоджених пам'яток культури може сягати мільярдів євро. Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3495083-vartist-vidnovlenna-poskod-zeni-h-pamatok-kulturi-moze-sagati-milardiv-evro-tkacenko.html>
- Ткаченко, О.** (2022b, жовтень 5) Україні ще потрібно з'ясувати, скільки скіфського золота вивезла рф. Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3586279-ukraini-se-potribno-zasovuvati-skilki-skifskogo-zolota-vivezla-rf-tkacenko.html>
- Ткаченко, О.** (2022с, жовтень 10) Точної інформації про кількість викрадених росією культурних цінностей поки немає. Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3586299-tocnoi-informacii-pro-kilkist-vikradenih-rosieiu-kulturnih-cinnostej-poki-nemaie-glava-mkip.html>
- Ткаченко, О.** (2022d, листопад 21). У Херсоні відбулася найбільша крадіжка культурних цінностей з часів Другої світової війни.

Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3619206-u-hersoni-vidbulasa-najbilsa-kradizka-kulturnih-cinnostej-z-casiv-drugoi-svitovoi-tkacenko.html>

У Міноборони показали, що вкрали загарбники з Мелітопольського музею (2022, жовтень 10). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3589603-v-minoboroni-pokazali-so-vkrali-zagarniki-z-melitopolskogo-muzeu.html>

У Чернігові росіяни обстрілювали церкви (2022, квітень 30). Режим доступу: Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3471439-u-cernigovi-rosiani-obstriluvali-cerkvi.html>

Чорна, Н. (2022). Культурна спадщина як фундамент національної ідентичності: проблеми та необхідність збереження. *Культурна спадщина: інноваційні підходи та сталий розвиток: Тези міжнародної науково-практичної конференції, 9–10 вересня 2022 року / упор. Ю. Курдина. Львів, 33–35.*

References

Baranovska, N. (2022). Voienni zlochyny Rosii proty ukrainaskoi kulturnoi spadshchyny [Russia's war crimes against Ukrainian cultural heritage]. *Kulturna spadshchyna: innovatsiini pidkhody ta stalii rozvytok: Tezy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Cultural heritage: innovative approaches and sustainable development: Abstracts of the international scientific and practical conference, 9–10 veresnia 2022 roku / upor. Yu. Kurdyna. Lviv, 48–51* [in Ukraine].

Chorna, N. (2022). Kulturna spadshchyna yak fundament natsionalnoi identychnosti: problemy ta neobkhdnist zberezhennia [Cultural heritage as the foundation of national identity: problems and the need for preservation]. *Kulturna spadshchyna: innovatsiini pidkhody ta stalii rozvytok: Tezy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Cultural heritage: innovative approaches and sustainable development: Abstracts of the international scientific and practical conference, 9–10 veresnia 2022 roku / upor. Yu. Kurdyna. Lviv, 33–35* [in Ukraine].

Kerivnykiv dvokh okupatsiinykh ustanov pidozriuiut u nezakonnnykh arkeolohichnykh rozkoprakh u Krymu [The heads of two

- occupation institutions are suspected of illegal archaeological excavations in Crimea] (2022, veresen 19). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3574740-kerivnikiv-dvoh-okupacijnih-ustanov-pidozruut-u-nezakonnih-arheologicnih-rozkopkah-u-krimu.html> [in Ukraine].
- Kohutyč, T.** (2022, kviten 29). Rozstriliani Shevchenko, arkanhel Mykhail, piven i lialka-motanka [The executed Shevchenko, Archangel Michael, a rooster and a doll-motanka]. Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3470126-rozstrilanijshevchenko-arhangel-mihail-piven-i-lalkamotanka.html> [in Ukraine].
- Kultura pid vohnem: ukrainski muzei pislia obstriliv rosiian [Culture under fire: Ukrainian museums after Russian shelling] (2022, traven 18). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3486341-kultura-pid-vognem-ukrainski-muz-ei-pisla-obstriliv-roisian.html> [in Ukraine].
- Malimon, V.** (2022). Priorityetni zavdannya zberezhenia istoriko-kulturnoi spadshchyny Ukrainy v umovakh viiny [Priority tasks of preserving the historical and cultural heritage of Ukraine in the conditions of war]. *Kulturna spadshchyna: innovatsiini pidkhody ta stalji rozvytok: Tezy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Cultural heritage: innovative approaches and sustainable development: Abstracts of the international scientific and practical conference, 9–10 veresnia 2022 roku / upor. Yu. Kurdyna*. Lviv, 30–33 [in Ukraine].
- MKIP zafiksovano blyzko 250 epizodiv voienykh zlochyniv rosiian proty kulturnoi spadshchyny [About 250 episodes of Russian war crimes against cultural heritage have been recorded by the MCIP] (2022, kviten 30). Rezhym dostupu: <https://mkip.gov.ua/news/7078.html> [in Ukraine].
- MKIP zbraie dokazy poskodzhennia pamiatok kultury – ukrainsiv prosiat nadsylaty foto i video [MKIP collects evidence of damage to cultural monuments - Ukrainians are asked to send photos and videos] (2022, berezen 9). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3424877-mkip-zbraie-dokazi-poskodzen-na-pamatok-kulturi-ukrainsiv-prosat-nadsilati-foto-i-video.html> [in Ukraine].

- Na Khersonshchyni rosiiski viiskovi vkraly blyzko 15 tysiach muzeinykh eksponativ [In the Kherson region, the Russian military stole about 15,000 museum exhibits] (2022, lystopad 17). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3616869-na-hersonsini-rosijski-viiskovi-vkrali-blizko-15-tisac-muzejnih-eksponativ.html> [in Ukraine].
- Na vidbudovu kulturnoi infrastruktury Ukrainy potreбно \$7 miliardiv – MKIP [\$7 billion is needed to rebuild the cultural infrastructure of Ukraine - MKIP] (2023, kviten 24). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3699965-na-vidbudovu-kulturnoi-infra-strukturi-ukraini-potribno-100-milardiv-mkip.html> [in Ukraine].
- Na Zhytomyrshchyni rosiiska raketa poshkodyla 120-richnu tserkvu [In Zhytomyr Oblast, a Russian rocket damaged a 120-year-old church] (2022, traven 3). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3473596-na-zitomirsini-rosijska-raketa-poskodila-120richnu-cerkvu.html> [in Ukraine].
- Pid Iziomom rosiiany zruinuvaly kamianykh polovetskykh bab IX-XIII stolit [Near Izyum, the Russians destroyed stone Polovtsian women of the IX-XIII centuries] (2022, veresen 19). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3574776-pid-iziomom-rosiani-zrujnuvali-kamanih-poloveckih-bab-ixxiii-stolit.html> [in Ukraine].
- Rosiia zruinuvala v Ukraini ponad 370 pamiatok kultury, maizhe polovyna z nykh – tserkvy [Russia destroyed more than 370 cultural monuments in Ukraine, almost half of them – churches] (2022, cherven 3). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3498902-rosia-zrujnuvala-v-ukraini-ponad-370-pamatok-kulturi-majze-pol-ovina-z-nih-cerkvi.html> [in Ukraine].
- Stanom na zhovten MKIP zafiksuvalo 540 poshkodzhen obektiv kulturnoi infrastruktury [As of October, MKIP recorded 540 damages to objects of cultural infrastructure] (2022, zhovten 7). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3588369-stanom-na-zovten-mkip-zafiksuvalo-540-poskodzen-obektiv-kulturnoi-infrastrukturi.html> [in Ukraine].

- Tkachenko, O.** (2022a, traven 29). Vartist vidnovlennia poshkodzhenykh pamiatok kultury mozhe siahaty miliardiv yevro [The cost of restoring damaged cultural monuments can reach billions of euros]. Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3495083-vartist-vidnovlenna-poskod_zeni_h-pamatok-kulturi-moze-sagati-milardiv-evro-tkacenko.html [in Ukraine].
- Tkachenko, O.** (2022b, zhovten 5) Ukraini shche potribno ziasovuvaty, skilky skifskoho zolota vyvezla rf [Ukraine still needs to find out how much Scythian gold the Russian Federation exported]. Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3586279-ukraini-se-potribno-zasovuvati-skilki-skifskogo-zolota-vivezla-rf-tkacenko.html> [in Ukraine].
- Tkachenko, O.** (2022c, zhovten 10) Tochnoi informatsii pro kilnist vykradenykh rosiieu kulturnykh tsinnosti poky nemaie [There is still no accurate information on the number of cultural values stolen by Russia]. Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3586299-tocnoi-informacii-pro-kilkist-vi_kradenih-rosiieu-kulturnih-cinnostej-poki-nemae-glava-mkip.html [in Ukraine].
- Tkachenko, O.** (2022d, lystopad 21). U Khersoni vidbulasia naibilsha kradizhka kulturnykh tsinnosti z chasiv Druhoi svitovoi viiny [The biggest theft of cultural values since the Second World War took place in Kherson]. Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3619206-u-hersoni-vidbulasa-najbilsha-kradizhka-kulturnih-cinnostej-z-casiv-drugoi-svitovoi-tkacenko.html> [in Ukraine].
- U Chernihovi rosiiany obstriliuvaly tserkvy [In Chernihiv, Russians shelled churches] (2022, kviten 30). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3471439-u-cernigovi-rosiani-obstriluvali-cerkvi.html> [in Ukraine].
- U Minoborony pokazaly, shcho vkraly zaharbniky z Melitopolskoho muzeiu [The Ministry of Defense showed what the invaders stole from the Melitopol Museum] (2022, zhovten 10). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3589603-v-minoboroni-pokazali-so-vkrali-zagarniki-z-melitopolskogo-muzeu.html> [in Ukraine].

- Viiska rf udaryly z S-300 po muzeiu v Kupiansku, piatero poranenykh [Russian troops hit the museum in Kupiansk with an S-300, five injured] (2023, April 25). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3700292-vijska-rf-udarili-z-300-po-muzeu-v-kupiansku-patero-poranenih.html> [in Ukraine].
- V Ukraini vnaslidok rosiiskoi ahresii postrazhdaly 1189 kulturnykh obiektiv [In Ukraine, 1, 189 cultural objects were damaged as a result of Russian aggression] (2023, sichen 5). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3647106-v-ukraini-vnaslidok-rosiiskoi-agresii-postrazhdali-1189-kulturnih-obektiv.html> [in Ukraine].
- V Ukraini zadokumentuvaly 242 epizody voiennykh zlochyniv rf proty kulturnoi spadshchyny [In Ukraine, 242 episodes of Russian war crimes against cultural heritage were documented] (2022, traven 5). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3475649-v-ukraini-zadokumentuvali-242-epizodi-voennih-zlociniv-rf-proti-kulturnoi-spadsini.html> [in Ukraine].
- V Ukraini zafiksuvaly ponad 350 voiennykh zlochyniv proty kulturnoi spadshchyny [More than 350 war crimes against cultural heritage have been recorded in Ukraine] (2022, traven 20). Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3488270-v-ukraini-zafiksuvali-ponad-350-voennih-zlociniv-proti-kulturnoi-spadsini.html> [in Ukraine].
- Vzhe zafiksovano 464 epizody voiennykh zlochyniv rosii proty ukrainskykh obiektiv kulturnoi spadshchyny ta zakladiv kultury [464 episodes of Russian war crimes against Ukrainian cultural heritage sites and cultural institutions have already been recorded] (2022, serpen 10). Rezhym dostupu: <https://mkip.gov.ua/news/7509.html> [in Ukraine].
- Zbyraiemо svidchennia zlochyniv proty kulturnoi spadshchyny, vchynenykh rosiiskymy okupatsiinymy viiskamy na terytorii Ukrainy [We are collecting evidence of crimes against cultural heritage committed by the Russian occupying forces on the territory of Ukraine] (2022, liutyi 27). Rezhym dostupu: <https://culturecrimes.mkip.gov.ua> [in Ukraine].

Zelenskiy, V. (2023, kviten 25). V Ukraini rf zruinuvala sotni tserkov, a takozh ponad 60 muzeiv ta halerei [In Ukraine, the Russian Federation destroyed hundreds of churches, as well as more than 60 museums and galleries]. Rezhym dostupu: Ukrinform. Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3700715-v-ukraini-rf-zruinuvala-sotni-cerkov-a-takoz-ponad-60-muzeiv-ta-galerej-zelenskij.html> [in Ukraine].

*Стаття надійшла до редакції 16.03.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 17.04.2023 р.*